

ΑΘΗΝΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ ΕΒΔΟΜΗΚΟΣΤΟΣ ΟΓΔΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΕΜΜ. ΠΑΠΑΔΑΚΗ
1980 - 1982

Ε. Π. Δ της Κ. τ. Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Ἁγίου Συμεῶν ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης (1416/17-1429) Ἔργα Θεολογικά. Κριτικὴ ἔκδοσις μετ' εἰσαγωγῆς ὑπὸ David Balfour. Πατριαρχικὸν Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν, Ἀνάλεκτα Βλατάδων 34. Θεσσαλονίκη 1981, 8ο, σσ. 261.

Τὸ Ἰδρυμα τῶν Βλατάδων ἐξακολουθεῖ μὲ γοργὸν ρυθμὸν νὰ μᾶς δίδῃ ἐξαιρετοὺς ἐργασίας καὶ κείμενα σχετικὰ μὲ τοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, τοὺς ὁμνογράφους κἄ. βυζαντινοὺς συγγραφεῖς. Ὁ 34ος τόμος τῆς σειρᾶς ἀφορᾷ εἰς τὸν ἐσχάτως ὑπὸ τῆς Μ. Ἐκκλησίας κανονισθέντα ἅγιον ἀρχιεπίσκοπον Θεσσαλονίκης Συμεῶν, τοῦ ὁποῦ ἐκ νεότητος, σπουδάζων ὀρθόδοξον θεολογίαν ἐν Ἀθήναις ὁ ποτὲ μὲν ἱερεὺς ποτὲ δὲ Βρεταννὸς διπλωμάτης Δαβίδ Μπάλφουρ ἐμελέτα τὰ ἔργα, καὶ μετὰ μακρὰν κασμικὴν περιπλάνησιν ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἔρευναν αὐτῶν, τὴν συγγραφὴν τοῦ βίου καὶ τὴν ἔκδοσιν διὰ δύο βιβλίων, ὧν τὸ δεύτερον παρουσιάζομεν δι' ὀλίγων. Οὕτω δὲ συνεπλήρωσε μακρὰς ὁμοίως ἐρεῦνας καὶ πολλὰς καὶ ἐπιτυχεῖς δημοσιεύσεις τοῦ καθηγητοῦ Ἰω. Φουντούλη, ἀφορώσας εἰς τὰ λειτουργικὰ κείμενα τοῦ αὐτοῦ Συμεῶν Θεσσαλονίκης. Τῆς ἐκδόσεως τῶν κειμένων προτάσσεται εἰσαγωγή ἐν ἣ ἐξετάζεται ἡ χειρόγραφος αὐτῶν παράδοσις καὶ εἶτα ὁ βίος καὶ ἡ πολιτεία τοῦ Συμεῶν ἀπὸ τῆς γεννήσεώς του καὶ τῆς μοναχικῆς ζωῆς του μέχρι τῶν περιπετειῶν εἰς ἃς ἐπέπεσεν ἀναδειχθεὶς ἀρχιεπ. Θεσσαλονίκης καὶ ἀντιμετωπίσας ἐκεῖ κινδύνους ἐξ ἔθνῶν (Ἑνετῶν καὶ Τούρκων) καὶ ἐπιβουλάς ἐξ ἐντοπίων ὀλιγοψύχων, ὡς καὶ τὰ μέχρι τῆς κοιμήσεώς του καὶ τῆς μεταθανατίου φήμης του (σσ. 17-76).

Τὰ κείμενα ἀποτελοῦν ἐπιστολάς Περὶ Μετανοίας, Κατὰ Ἀγαρηνῶν, Κατὰ Ἰουδαίων, Περὶ Εὐπειθείας, Περὶ τοῦ Σχήματος, περὶ Μακαρισμῶν, Λόγον εἰς τὴν ἑορτὴν τοῦ πολιούχου ἁγ. Δημητρίου, Ἐπιστολὴν περὶ Κωλύματος πνευματικῆς συγγενείας, ἐνταλτήριον συγχωρητικόν, δύο κείμενα περὶ Κρήτης (περὶ ὧν περαιτέρω) καὶ ἐν Παραρτήματι ἄλλα τινά.

Τὸ σύστημα τοῦ ἐκδότου εἶναι νὰ προτάσῃ πάντοτε εἰσαγωγὴν εἰς κάθε ἐκδιδόμενον κείμενον. Σημειωτέον ὅτι τινὰ ἐξ αὐτῶν ἦσαν καὶ διὰ προγενεστέρων δημοσιεύσεων γνωστά, ἀλλ' ἤδη ἔχομεν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς γνησίας χειρογράφου παραδόσεως ἐπιμελεστάτην ἐκδόσιν. Τὰ δύο ἀφορῶντα εἰς τὴν Κρήτην κείμενα εἶναι:

α) Ἐπιστολὴ δογματικὴ πρὸς Κρήτα τινὰ ἤτοι κατὰ Λατίνων (σσ. 199-229). Ἡ ἐπιστολὴ ἀπευθύνεται πρὸς λαϊκὸν ὀρθόδοξον.

β) Ἐπιστολή πρὸς τὸν πρωτοπαπᾶν Χάνδακος, ἥτοι περὶ κηρύγματος λαϊκῶν (σσ. 232-235). Τὸ ὄνομα τοῦ πρωτοπαπᾶ σιγαῖται.

Καὶ τὰ δύο κείμενα παρουσιάζουν ἄκρον διαφέρον, διότι πρῶτον μὲν δεικνύουν τὴν ἐκ Κρήτης ἀναζήτησιν στηριγμάτων ὀρθοδόξων ἀπὸ τὸν Βυζαντινὸν ἐν Θεσσαλονίκῃ θεολόγον - ἱεράρχην, τὸν Συμεών. Ἀπὸ τὴν Κρήτην ἔχει πρὸ ἱκανοῦ χρόνου ἐξωσθῆ ὁ Ἰωσήφ Βρυέννιος καὶ οἱ Ἐνετοὶ ἀπαγορεύουν τὴν δρᾶσιν τῶν ὀφφικιαλίων τοῦ οἴκου. Πατριαρχείου (καθὼς εἰς τὴν νῆσον δὲν ὑφίσταται ὀρθόδοξος ἀρχιερεὺς) καὶ ἐπιβάλλουν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν Ὀρθοδόξων ὑπάλληλόν των ἱερέα ἀπρωτοπαπᾶν», μὴ ἔχοντα τὸ ὀφφικιον ἐκ χειροθεσίας ὀρθοδόξου ἱεράρχου! Δεινὰ εἶναι τὰ πράγματα εἰς τὴν μεγαλόνησον, λόγῳ τῆς ἐλλείψεως ἱερωμένων δυναμένων νὰ κηρύξουν τὸν θεῖον λόγον, διὸ καὶ ζητεῖται ἡ συγκατάθεσις (γνωμάτευσις) τοῦ Συμεών, ὅπως τὸ κήρυγμα ἐνεργῆται καὶ διὰ κοσμικῶν ἢ καὶ ὀλιγογραμμῶν κληρικῶν, ἢ ὅποια καὶ δίδεται. Δεινὰ καὶ αἱ κατηγορίαι τοῦ Συμεών κατὰ τοῦ Λατινικοῦ κλήρου τῆς ἐποχῆς, μὴ τηροῦντος τὰς νηστείας, καὶ ἀσχημονοῦντος (ταῦτα δυστυχῶς ἴσχυον καὶ διὰ τοὺς οὐνίτας ὀρθοδόξους τοὺς προσηρτημένους εἰς τὸν φραγκικὸν κλήρον). Καὶ ἔτι τὸ τὴν πορνείαν παρ' αὐτοῖς μὴ ὄλως κόλασιν ἔχειν, οὐδ' ἐν τοῖς ἱερωμένοις αὐτῶν, ἀλλ' ἀνέδην παλακὰς καὶ πορνικοὺς ἔχειν παῖδας, καὶ καθ' ἐκάστην ἱερουργεῖν (τοὺς Λατίνους!). Ὁ ἱεράρχης συμβουλεύει: Σὺ δὲ ζῆλον Θεοῦ ἔχων ἐν πνεύματι φρονήσεως καὶ σοφίας οἰκονόμηε τὰ κατὰ σέ καὶ τοὺς μὲν ἀδελφοὺς (= Ὀρθοδόξους Κρήτας) ὑποστήριξε... καὶ μὴ ἐλλείπῃς ἀκλινη πάντα κρατεῖν... Πρὸ πάντων καθαρότητος φρόντιζε καὶ τῆς ὑψηλῆς ταπεινοφροσύνης· ἡ μὲν γὰρ ἐνοῖ Θεῷ, δηλαδὴ ἡ ἀγνεία, ἡ δὲ συντηρεῖ τὰ χαρίσματα (σσ. 218-219).

Τὸ δεύτερον κείμενον εἶναι βραχύτερον καὶ ἀπευθύνεται πρὸς τὸν αἰθεοσεβέστατον καὶ εὐλαβέστατον πρωτοπαπᾶν τῆς κατὰ τὴν περιώνυμον νῆσον Κρήτην περὶ τὸν Χάνδακα ἁγίας Ἐκκλησίας Χριστοῦ», πρόσωπον τὸ ὅποιον ἐκτιμᾷ καὶ προσωπικῶς γνωρίζει ὁ Συμεών, ἀλλὰ δὲν κατονομάζει, καὶ ἀφορᾷ εἰς τὴν δυνατότητα τοῦ κηρύγματος ἀπὸ κληρικοῦς σεμνῶς βιοῦντας, ἥτοι ἀναγνώστας. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀρχιερατείας τοῦ Συμεών ἐν Θεσσαλονίκῃ πρωτοπαπᾶς Χάνδακος εἶναι ὁ γνωστότατος λόγιος καὶ κωδικογράφος Ἰωάννης Συμεωνάκης (1402;-1452;) ὁ senior¹, διωρισμένος ἀπὸ τοὺς Ἐνετοὺς. Ἀραγε

1. Περὶ τοῦ Συμεωνάκη βλ. Νικ. Β. Τωμαδάκη, Πρωτοπαπᾶδες Κρήτης (1210-1669), «Κρητολογία» IV, 1977, σ. 41, καὶ τὴν ἐκεῖ σημειωθεῖσαν

ἀγνοεῖ ὁ Συμεὼν ὅτι ὁ Ἰωάννης οὗτος δὲν ἔχει σφραγίδα ἐπισκόπου ὡς πρωτοπαπᾶς; Τότε πῶς λέγει περὶ αὐτοῦ (σ. 235) εἶπε καὶ αὐτὸς αὐτόθι δίκαιον ἔχεις ἐπισκόπου; Ἡ τοῦτο εἶναι ὑπαινιγμὸς τῆς ἰδιαζούσης θέσεως τοῦ ψευδοπρωτοπρεσβυτέρου Κρήτης, ὁ ὁποῖος προτρέπεται νὰ δέχεται ἱεροκήρυκας τοὺς δεξαμένους τούτους μόνον σφραγίδα παρ' ἐπισκόπου Ἰερᾶν; (αὐτόθι). Τὸ θέμα μένει πρὸς λύσιν· πάντως οἱ ἀσχοληθησόμενοι μετ' ἐμὲ μετὰ τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης κατὰ τὴν Ἐνετοκρατίαν πρέπει νὰ λάβουν ὑπ' ὄψιν τὰς εἰδήσεις τὰς ὁποίας ἔχομεν ἀπὸ τὰ δύο ταῦτα κείμενα τοῦ Συμεὼν, ὅταν μάλιστα ταῦτα ἀφοροῦν εἰς κατάστασιν προγενεστέραν τῆς κατὰ τὸ 1438/39 ψευδοσυνόδου τῆς Φλωρεντίας, μεθ' ἣν, καὶ διὰ τοῦ Βησσαρίωνος, τὰ πράγματα διὰ τοὺς ἐν Κρήτῃ Ὀρθοδόξους, μικρὸν ἀνεθέντα διὰ τῆς Συνθήκης Ἐνετῶν Ἀλεξίου Καλλιέργη (1299) ἐχειροτέρευσαν.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ

Βασιλείου Γ. Ἀτέσης, μητροπολίτου πρώην Λήμνου, Ἐπισκοπικὸν Κατάλογοι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπ' ἀρχῆς μέχρι σήμερον. Ἐν Ἀθήναις 1975, 8ο, σσ. 338.

Ὁ γηραιὸς μητροπολίτης Βασίλειος Γ. Ἀτέσης εἶναι γνωστότατος ἐκ πλήθους ἱστορικῶν κ.ἀ. διατριβῶν τὰς ὁποίας ἀπὸ τοῦ 1939 ἐγκατέσπειρεν εἰς διάφορα θεολογικὰ καὶ βυζαντινολογικὰ περιοδικὰ καὶ ἐγκυκλοπαιδείας, ἀναφερομένων εἴτε εἰς τὴν γενέτειράν του νῆσον Σκυρον, ἢ τὴν μητρόπολιν Λήμνου, τὴν μονὴν μετανοίας τοῦ Μ. Λαύραν, τὴν Ἑλλαδικὴν Ἐκκλησίαν, τὴν προσωπογραφίαν διαφόρων ἱεραρχῶν, τὰς νήσους, καὶ δὴ ἐπισκοπικοὺς καταλόγους. Ἀξιόλογον ἔργον μάλιστα ὅσον στηρίζεται εἰς ἀρχεῖακὴν ἔρευναν εἴτε τῶν Γεν. Ἀρχείων τοῦ Κράτους εἴτε ἀγιωρειτικῶν μονῶν ἢ εἰς ἔγγραφα καὶ ἄλλας ἀγνώστους τέως μαρτυρίας. Ἡ σεμνότης τοῦ ἀνδρὸς δὲν ἐπέτρεψε ποτὲ αὐτοδιαφήμισιν, ἢ δὲ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος πολὺ ἀμφιβάλλω ἂν ἔχει ἐπίγνωσιν ἀκριβῆ τῆς σημασίας τῆς ἐρεύνης τοῦ Βασιλείου Ἀτέσης καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς δεδομένων. Ὁ σεβ. Βασίλειος μολονότι πεπρoικισμένος ἀπὸ ἁσβεστον

βιβλιογραφίαν. Περὶ τοῦ ἀξιώματος βλ. τ ο ὕ α ὄ τ ο ὕ, Ὁφθαλμῶν διακρίσις. Περὶ πρωτοπαπάδων, χωρεπισκόπων καὶ τῶν συναφῶν αὐτοῖς, Ἀθηνᾶν 76, 1976-1977, σσ. 8-48.